1.3. ПРАВОВЕ ТА НАУКОВО-ПРИКЛАДНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА РОЛЬ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ УРАЗЛИВОГО СТАНУ У СПРАВАХ ЩОДО ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ З МЕТОЮ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ПРАЦІ РОЗПИСАНО У НАВЧАЛЬНОМУ ПОСІБНИКУ ДЛЯ СУДДІВ З ПИТАНЬ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ[1]

Представництво Міжнародної організації з міграції в Україні

Реферат. Навчальний посібник для суддів, підготовлений Представництвом Міжнародної організації з міграції в Україні (Київ : Фенікс, 2014, 160 с.), має на меті вдосконалити навички застосування законодавства України про протидію торгівлі людьми з метою експлуатації праці відповідно до міжнародних вимог і стандартів. Укладачі посібника спираються на вітчизняний і зарубіжний досвід, пропонують практичні завдання та адресують видання кандидатам на посаду судді, суддям під час періодичного підвищення кваліфікації, а також тренерам, які проводять тренінги з протидії торгівлі людьми. Реферат зосереджено на ролі спеціальних знань у таких справах. Автори посібника пояснюють, що уразливий стан потерпілого є оціночною юридичною категорією: висновок про його наявність і використання обвинуваченим може ґрунтуватися як на результатах медичної, психологічної, психіатричної чи комплексної експертизи (фізичне захворювання чи вада, стрес, фрустрація, психічний розлад), так і на сукупності доказів збігу тяжких особистих, сімейних або інших обставин; згода особи на експлуатацію, отримана з використанням її уразливого стану, не виключає кримінальної відповідальності за статтею 149 КК України. Посібник обґрунтовує доцільність залучення психологів і лікарів як спеціалістів не лише щодо неповнолітніх, а й щодо повнолітніх потерпілих: їхня участь допомагає встановити контакт, спонукати до надання показань і сформувати повну доказову базу. Судово-психологічна експертиза, на думку авторів, здатна встановити характер, глибину й тривалість психічних переживань, їх причинний зв'язок із діями інших осіб, вплив психічних властивостей на здатність усвідомлювати свої дії, керувати ними, чинити опір, а також ознаки обману під час вербування. Наведено примірні питання експертові щодо наявності й тяжкості психічних страждань, їх причинного зв'язку з діяннями та індивідуально-психологічних особливостей потерпілого. Водночас експертові не можна ставити питання про наявність збігу тяжких обставин, бо це питання права (частина перша статті 242 КПК України); остаточну оцінку дає суд у вироку. Матеріал корисний суддям, слідчим, прокурорам і судовим експертам-психологам.

Ключові слова: торгівля людьми, експлуатація праці, уразливий стан потерпілого, судово-психологічна експертиза, спеціальні знання, стаття 149 КК України, питання права, потерпілий, навчальний посібник для суддів, Міжнародна організація з міграції.

Specifics of Ordering and the Role of Forensic Psychological Examination of a Victim's Vulnerable State in Cases of Trafficking in Human Beings for Labour Exploitation, as Set out in a Training Manual for Judges

Predstavnytstvo Mizhnarodnoi orhanizatsii z mihratsii v Ukraini.

Abstract. The training manual for judges on criminal proceedings in cases of trafficking in human beings for labour exploitation, prepared by the IOM Mission in Ukraine (Kyiv: Feniks, 2014, 160 pp.), seeks to improve judges' skills in applying Ukrainian anti-trafficking legislation in line with international requirements and standards. Drawing on Ukrainian and foreign experience and including practical exercises, it is intended for judicial candidates, in-service judicial training and trainers. This review focuses on the use of special knowledge. The manual explains that a victim's vulnerable state is an evaluative legal category: a finding that it existed and was exploited by the accused may rest on medical, psychological, psychiatric or complex forensic examination (physical illness or disability, stress, frustration, mental disorder) or on the totality of evidence of a combination of serious personal, family or other circumstances. Consent to exploitation obtained by abusing vulnerability does not exclude criminal liability under Article 149 of the Criminal Code of Ukraine. The authors advise involving psychologists and physicians as specialists in hearings with adult as well as child victims, since this helps establish rapport, encourages testimony and supports a complete evidentiary record. Forensic psychological examination can determine the nature, depth and duration of mental suffering, its causal link with the acts of others, whether the victim's mental characteristics limited the capacity to understand and control their actions or to resist, and signs of deception during recruitment; sample questions for the expert are provided. Experts may not be asked whether a combination of serious circumstances existed, as this is a question of law under Article 242(1) of the Criminal Procedure Code; the final assessment belongs to the court.

Keywords: trafficking in human beings, labour exploitation, vulnerable state, forensic psychological examination, special knowledge, Article 149 of the Criminal Code of Ukraine, questions of law, victim, judicial training, International Organization for Migration.

Першоджерело: *Навчальний посібник для суддів з питань судового провадження у кримінальних справах щодо торгівлі людьми з метою експлуатації праці / Представництво Міжнародної організації з міграції в Україні. Київ : Фенікс, 2014. 160 с.*[2] *Реферат оприлюднено в журналі 01.07.2021.*

References

1. Predstavnytstvo Mizhnarodnoi orhanizatsii z mihratsii v Ukraini. Osoblyvosti pryznachennia ta rol sudovo-psykholohichnoi ekspertyzy urazlyvoho stanu u spravakh shchodo torhivli liudmy z metoiu ekspluatatsii pratsi rozpysano u navchalnomu posibnyku dlia suddiv z pytan sudovoho provadzhennia u kryminalnykh spravakh [Specifics of Ordering and the Role of Forensic Psychological Examination of a Victim's Vulnerable State in Cases of Trafficking in Human Beings for Labour Exploitation, as Set out in a Training Manual for Judges] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2021. Vol. 6, No. 4 (34). URL: https://expertize-journal.org.ua/normativnie-documenti/5281-osoblivosti-priznachennya-ta-znachennya-sudovo-psikhologichnoji-ekpertizi-urazlivogo-stanu-u-spravakh-shchodo-torgivli-lyudmi-z-metoyu-ekspluatatsiji-pratsi-rozpisano-u-navchalnomu-posibniku-dlya-suddiv-z-pitan-sudovogo-provadzhennya-u-kriminalnikh-spravakh (onovlena versiia vid 04.11.2026). [in Ukrainian].

2. Navchalnyi posibnyk dlia suddiv z pytan sudovoho provadzhennia u kryminalnykh spravakh shchodo torhivli liudmy z metoiu ekspluatatsii pratsi [A Training Manual for Judges on Judicial Proceedings in Criminal Cases of Human Trafficking for the Purpose of Labour Exploitation] / Predstavnytstvo Mizhnarodnoi orhanizatsii z mihratsii v Ukraini. Kyiv : Feniks, 2014. 160 s. URL: https://www.iom.org.ua/sites/default/files/posibnik_dlya_suddiv.pdf (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].